

Küreselleşme Sürecinde Değişen Kent Kavramı; Mekan ve Politikleşme Üzerine Bir Okuma Çalışması(*)

Emre SERT, Hayri KARPUZ, Gürkan AKGÜN

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
IV. Sınıf Öğrencileri

Yerelin evrenselleşmesi, bilginin serbest dolaşımı, sermayenin akışkanlığı, dünyada ortak dil birliği yaratılması şeklinde gelişen küreselleşme; kentlerin ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel özellikleri üzerinde değişimlerin oluşmasını sağlamıştır. Bu çalışmada; küreselleşmenin kronolojik gelişimini ve bu süreçten etkilenen kentin durumunu tasvir etmekle yetinmeyip, yerel üzerinden geliştirilen bir kavramsallaştırmayla küreselleşme ve değişen kent olgusu ortaya konmuştur. Birinci bölümde küreselleşme ile yerelin değişen yüzünün anlatılması için kavramsal tartışmalar yapılmış, ekonomik ve siyasi yeniden yapılanma süreçleri ele alınarak değişen kent yapısı aktarılmıştır. Sonraki bölümde bu tartışmalardan bir zemin yaratarak değişecek kent yapısı, uygulanabilecek politikalar, ve çözüm yolları üzerine ipuçları geliştirilmeye çalışılmıştır.

DEĞİŞEN KENT VE YERELİN MİTLEŞTİRİLMESİ

1960'lı yıllarda coğrafya disiplini içinde gelişen coğrafyanın ekonomi üzerindeki etkilerini ortaya çıkarma çabası, kantitatif analizlere kalitatif yöntemleri de eklemek suretiyle, yerel olana dair analizleri yalnızca üretim faktörlerinin kullanılmasıyla açıklanamayan, sosyo-kültürel ve siyasi özellikleri de içeren bir yapıya taşıdı (Harvey, 2003). Bu analizlerin makro ekonomik

stratejileri belirlemede ve daha önemlisi mikro ekonominin tüm konuları üzerinde kullanımı giderek önem kazanmaya başladı. Örneğin, bir yandan ulusal ölçekteki kamu kurumlarının hazırladığı bölge planları ve stratejileri, diğer yandan şirket ölçeğinde alınan kârlılığa yönelik kararlarda; yerele dair sosyo-kültürel ve siyasi özellikler ekonomik özellikler kadar önem kazanmaya başladı (Eraydın, 2002). Çünkü, hem her ne kadar hiyerarşinin üst basamağında yer alıyor olsa da ulusal düzeyde alınan kararların uygulanabilirliği, hem de şirketlerin kârlılığı yerel sosyal, kültürel ve siyasi etmenlere bağımlıydı.

Bu bağlamda yerel sosyal, siyasi ve kültürel etmenlerin ekonomik süreçlerle bağımlılığı ekonomi disiplini içindeki üretim, kârlılık ve istihdam politikaları gibi stratejilerin belirlenmesinde yerelin de yerini almasını sağlarken, fiziki coğrafyaya bağlı üretim faktörlerine insani, kültürel ve siyasi faktörlerin de eklenmesi özellikle mikro ekonomik politikaların önemli bir dönüşüm süreci yaşamalarına neden oldu. Bu dönüşümün en önemli bileşenini ise yerele özgü sosyal kapital kavramı oluşturuyordu. Kapitalizm tarafından keşfedilen kentte sermaye birikiminin yeniden üretimi ve emeğin yeniden üretimi üzerine inşaa edilen ve Castells'in (1997) kentsel sistem dediği mekanizma bir yandan çok yaşamsal olan toplumsal-ekonomik sorunların çözümüne yardımcı olurken, emek-sermaye çelişkisi gibi

* Bu yazı, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu kapsamında düzenlenen "Değişen Kent" başlıklı öğrenci yarışması sonunda 3. ödülü almaya hak kazanmıştır.

çeşitli kentsel sorunların da siyasallaşmasına neden olmaktadır. Feodalizmden kapitalizme geçişte, kapitalizm için tarihsel olarak önemli bir rol oynayan kentsel mekânın keşfi, Lefebvre'nin (1979) belirttiği üzere, kapitalizmin 20. yüzyılı hatta 21. yüzyılı görmesinde büyük rol oynamıştır. Bu anlamda kapitalizmin yaşadığı yeniden yükseliş süreci; kapitalizmin yereli yeniden keşfi ile gerçekleşmiştir (Kahraman, 2003). Kapitalizmin kendini bahsedilen şekillerde yerelin kavranışına ve yerelin potansiyellerine göre yeniden şekillendirmesi; kapitalizm kavramının başka bir yüzünü oluşturan sınıfsal çelişkiler ve sosyal adalet gibi toplumsal kavramların da kendilerini yerelde tanımlamaları gereğini ortaya çıkarmıştır. Yeni kapitalist sistemin yarattığı toplumsal yapıdaki eşitsiz gelişim süreçleri ile mücadele politikalarının ve biçimlerinin yeniden tanımlanma mekanı yerel olacak, mücadelenin ve politikaların yerelden kavranışı ile yeni politik mücadele alanları oluşacaktır.

80'lerde yaşanan ekonomik yeniden yapılanma süreci ile birlikte de yerelin potansiyel ve etkilerinin ekonomi disiplini içinde yarattığı gelişimler yanında, yerel yönetimlerde (özellikle gelişmiş batı ülkelerinde) eski kent-devletleri andıran düzeyde ekonomik ve siyasal özerklikler kazanmaya başlamışlardır (Keyder ve Öncü, 1993; Sassen, 1991; aktaran Yalçınan ve Çavuşoğlu, 2003). Kentler tarafından kazanılan özerklikler, ilk olarak yarışma kavramını gündeme getirmiş ve kentler arasında özellikle yatırımları ve küreselleşme süreci içinde yer alan sermaye akışlarını çekmek üzere bir rekabet başlamıştır. Bu yarışma, zaman zaman kentlerin ulusal stratejileri bir yana bırakarak kendi stratejilerine ağırlık vermelerine, dolayısıyla kendi kalkınmalarını ulusal kalkınmanın önüne almalarına neden olmuştur. Kimi liberal araştırmacıların kentsel kalkınmanın gerçekleşmesinin ulusal kalkınmaya etkilerinin olumluğundan bahsetmelerine karşın (Ohmae, 1995; aktaran Şengül, 2001, Bölüm 5) yarışmada geri kalan ve yarışmadan aslında haberi olmayan kentlerde yatırımların azaldığı, durduğu ve buna paralel olarak da nüfusun dışı doğru hareketlendiği gözlenmiştir. Ancak diğer yandan ulusal stratejilerini yerel gelişimler toplamına endeksleyen ve bu stratejiye yönelik kapsamlı ve yönlendirici makro politikaları ulusal ya da federal düzeyde belirleyen ABD ve son yıllarda İngiltere, Almanya

ve İtalya gibi ülkeler sık sık karşılaştıkları durgunluk belirtilerini çoğu zaman yerel gelişmelerin toplamıyla aşmayı başarmışlardır. Geç gelişmiş ülkeler arasında da özellikle G. Afrika'nın ve eski doğu bloku ülkelerinden bir kısmının son yıllarda bu yöndeki çabaları şimdiden sonuç vermeye başlamıştır. Buna paralel olarak da Avrupa Birliği, son yıllardaki ekonomik gelişme stratejilerini, her ne kadar resmi belgelerinde standartlaşma, homojenleştirme ya da ötekileştirme eğilimleri belirgin olsa da, yerel ve bölgesel ölçekte yapılan çalışmalara dayandırmaktadır (Gregson, 1999; aktaran Türkay, 2001).

Kentlerde Değişen Ekonomik Yapı

Kapitalizmin kent mekânı algısı ve tanımı dönemsel olarak değişimlere uğramıştır. Erken modernite dönemi ve devamında son olarak kalkınma ekonomisi dönemine kadar kent, kapitalizm tarafından emeğin yeniden üretiminin mekânı olarak ele alınmıştır. Bu dönem kenti sanayi faaliyetlerinin biçimlendirdiği ve sanayinin öncelikli yer seçimine göre şekillenen kentler olmuşlardır. Keynesyen ve ithal ikameci gelişme stratejilerinin yaşadıkları bunalım sonucu yerini neo-liberal politikalara bırakması ile olgunlaşan küreselleşme ile birlikte kent kavramı, kapitalizm açısından değişime uğramış ve sermayenin yeniden üretiminin mekânı haline gelmiştir. Kentlerde yeni yükselen kavram sermaye olmuş ve kentler sermayenin cazibe merkezleri haline gelmiştir. Bu şekilde gelişen küreselleşme sonrası ortaya çıkan algıda, cazibe merkezi olma arayışında kimlik kavramının kentler açısından ön plana çıkışı, kentlerin özgünlüğünü gündeme getirmiştir. Bu özgünlük arayışı içerisinde sanayi kentleri, çok görünür biçimlerde düşüşler yaşarken; sermayenin akış noktaları olan küresel kentler yükselmiş ve kentler arasında küresel ölçüde bir yarış başlamıştır.

Yeni ekonomik düzenin kurgusu şekillenirken yeni uluslararası ekonomik süreçlerin şu iki özelliği önemli hale gelmektedir: Kısmen hızla büyüyen çokuluslu şirketlerin örgütlediği, üretimin uluslararasılaşması ve finans işlemlerinin uluslararasılaşması. Bu değişim ile birlikte çokuluslu şirketler üretim, pazarlama ve dağıtımlarını dünya ekonomisini sürekli göz önünde bulundurarak planlar ve yürütürlerken, açıktan ulusal bir zemine oturduklarında bile, kaygıları her şeyden

önce küresel kârlılık olmuştur. Diğer taraftan da, yeni ekonomik sistemin, küresel ekonominin niteliğini iki çelişik güç belirlemeye başlamıştır; bir yandan küresel bir ucuz emek piyasası yerleşirken, diğer yanda yeni tüketici pazarlarına yönelik bir arayış başlamıştır. Buna paralel olarak, ulusal bir ekonomi politikasının olabilirlik şansı azalırken, tekil ulusal hükümetlerin para ve finans politikaları çoğunlukla uluslararası finans piyasalarındaki hareketlenmelerin egemenliğindedir. Aynı şekilde, bir ülke içindeki istihdam, yatırım ve gelir düzeyleri genelde çokulusluların, başka şeyler yanında, üretim ve yönetim mekanizmalarını nerede kıracaklarına ilişkin verecekleri kararlarına bağlıdır.

Çok uluslu şirketlerin yeni yapılanma biçimleri ve ulus – devletle baş edebilme yeteneklerini kazanmaları ile birlikte gelinen bu noktada yükselen, Lefebvre'nin (1979) belirttiği; kapitalizmin kentler üzerinden krizlerini aşması tezini de doğrulayarak kentler olmuştur. Küreselde oluşan yeni haritada, sınırlar ulus-devlet sınırlarından değil, yeni bölgeselleşmeler, yerel ve bunların içindeki yeni teknoloji koşullarına uyum sağlamış bilgi temelli toplulukların yerellerinden oluşmaktadır. Küresel ekonomi ile birlikte üretim bandının yerini üretimin örgütsel modeli olarak ağ alırken, yeni süreç merkezizliği, sınır tanımazlığı ve her-yerdeliği vurgulamaktadır (Hardt ve Negri 2001: 307, aktaran Çavuşoğlu ve Yalçınan (2003). Bu nedenle ulusal kalkınmacılık terk edilirken, yeni yapılanmada kalkınma stratejileri ulus-devletler değil yerellikler üzerinden yapılandırılmaya başlanmıştır. Keyder'in (1993: 19) de belirttiği gibi 'dünya kapitalizmi ulusal kapitalizmlerin toplamı olmaktan çıkmakta ve gerçekten bütün dünyada birden karar veren, her ülkeyi potansiyel üretim alanı ve pazar olarak gören, kendi hareketliliğine engel tanımayan şirketlerin oluşturduğu ve kentlerin giderek önem kazandığı bir sisteme dönüşmektedir'.

Bu sistem içerisinde çeşitli kentler ve bölgeler küre ölçeğinde etkinlik gösteren çok uluslu şirketleri cezp etmek için yerel özelliklerini ve avantajlarını kullanma çabası içine girmektedir. Bu avantajlar, ucuz işgücü, hammadde, üretim şartları, teşvikler, enerji ve vergi indirimleri gibi pasif araçlar olabildiği gibi, esnek üretim olanakları, vasıflı işgücü potansiyeli, yerel özgünlükler,

sosyal kapital ve örtük bilgi de olabilmektedir. Sermayeyi kente çekebilme ve daha öncelikli kalıcı olmasını sağlayabilmek için uygun üretim ve istihdam koşullarının, teknolojik altyapı yatırımlarının sağlanması kadar, özgün bir kimliğin pazarlanması da önemli hale gelmektedir. Tıpkı üretmeyen, ancak düşünen, organize eden, fason firmalar kullanan ve sipariş veren firmalar [Barnet ve Cavanagh, 1995] gibi, düşünen, karar veren ve hatta organizasyonu oluşturan ve işlemlerini sağlayan kentlerin de üreten kentlere üstünlük sağladığı bir döneme girilmektedir. Öte yandan küreselleşme döneminin yarışan yerellikleri gelir ve hakların paylaşımında artan bir eşitsizliği üretmekte ve bir yerelde zenginlik yaratan bu tür yatırımların, yeniden dağıtıcı sosyal politikalarla desteklenmediği durumlarda kentsel yoksulluk önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de birçok devlet ve kent yönetimi sürecin yeni yoksullarının sorunlarını çözmek, onları da tüketici grup içine dahil etmek ve pazarı geliştirmek üzere eşitlikçi ve yeniden dağıtıcı politikalar üretmeye çabalamaktadır. Bu anlamda, yerel ekonomik kalkınma, ulus-devletin küreselleşme süreci karşısında güçlü politikalar üretmediği bir dönemde ulusal kalkınmacılığa alternatif bir model olarak ortaya çıkmaktadır. Yeni ekonomik politikaların belirlenmesinde makro ve mikro politikaların yanı sıra, artık yerelde üretilen çözümler de önem kazanmaya başlamıştır.

Dengesiz piyasa güçleri karşısında ağda sürekli tutunma ve daha iyi yer kapma telaşına düşen kentler, zenginlerin tüketime ayırdığı dolarların peşine düşerken, Harvey (1999: 100)'in Bourdieu'dan alıntıyla belirttiği "sembolik sermaye" kentsel mekanda kendini göstermeye başlamıştır. Yarışma ortamında kentler kentsel yeniden gelişmeyi öne çıkarırken, mekandaki eşitsiz gelişim koşulları ve sınıfsal ayrışmalar keskinleşirken, "ileri kapitalist dünyadaki kentlere; esas olarak finans, tüketim ve eğlence merkezleri niteliğiyle birbirleriyle yarışmaktan başka bir olanak bırakmamacasına kentler sanayisizleşmeye ve yeniden yapılanmaya başlamıştır" (Harvey, 1999: 116).

Küresel tüketim kültürünün yerleşmesi ve küreselleşme pratiğinin yarattığı yeni kent algısı doğrultusunda sermayenin kültür ve turizm kavramlarının belirleyiciliğindeki kentte kendini yeniden üretimi para piyasaları, kültür ve turizme

Bunun sonucu olarak da, kentsel mekan yöneten-yönetilen, sömüren-sömürülen çelişkilerinin ve toplumsal mücadelenin mekanı olacaktır

PLANLAMA
2005/2

atıfla hizmet sektörü üzerinden gerçekleşmektedir. Bu durum karşısında da yarışma ortamı içine girmeme şansı bulunmayan kentler, (Yarışma ortamından haberdar bile olmayan kentler bu durumdan kendilerini büyük kayıplar ile sıyırmıyorlar) sanayileşmelerini dışarlarken, hizmet sektörlerini ön plana çıkarmakta ve sermaye isteği doğrultusunda steril mekanlar oluşturmaktadır. Bugün kentler tarihsel geçmişleri ile uluslar arası turizm pazarında seyirlik mekanlar olarak somutlaştırılıp pazarlanmakta ve tüketilmektedir. Yeni sanayisizleşme ortamında kentler 'ne denli uzun ve zengin tarihsel geçmişi varsa, o denli kolayca fotojenik görüntülere dönüştürülüp, renkli broşürlerde, cep kitaplarında, dergi sayfalarında ve televizyon ekranlarında satışa sunulabiliyorlar' (Öncü, 1999). Bu yeniden yapılanma koşulları, küresel süreç ile birlikte Kurtuluş (2003)'un anlatımıyla, 'Yeni Zamanlar da kentlerin kimliklerine, ülkesel gelişmişlik düzeyleri ve uluslararası alandaki rolleriyle bağlantılı olarak yeni kimlikler eklemektedir. Örneğin, merkez-çevre, yarı-çevre kent, üçüncü dünya kenti, azgelişmiş ülke metropoliten kenti, kolonyal kent ve küresel kent tanımlamaları bu yeni kimliklere işaret etmektedir. Kentlerin giderek ayrışan ve uzmanlaşan bu yeni kimlikleri aynı zamanda bu kentlerde mekansal organizasyonun ve toplumsal eşitsizliklerin yeniden düzenlenmesini zorunlu hale getirmekte ve bu süreç, kentteki sınıfsal, etnik, dinsel, kültürel, cinsiyet kimliklerinin kentteki yer seçim davranışlarında/stratejilerinde önemli dönüşümleri beraberinde getirmekte ve kent mekanındaki ayrışmayı yeniden şekillendirmektedir'. Bu tanımlama ile ortaya konan şudur ki; sermaye birikim süreçleri ve üretimdeki farklılaşma mekansal örgütlenmedeki ve kentlerdeki farklı kimlikliliği vurgularken, kentlerdeki bu yeni kimlikler emeğin örgütlenme biçimleri, sosyal ve kültürel özellikler, sosyal ilişkiler gibi yerelin çok farklı birimlerinin dönüşümlerini de vurgulamaktadır. Bu yaratılan dönüşümler de kentlerin yarışma stratejilerinde sermayeyi çekmek adına kentteki emeğin görece özellikleri gibi önemli girdiler oluşturmaktadır.

Bu şekilde kent üzerinden gelişen ve kentte kendini gösteren kapitalizm, kentteki toplumsal ve siyasi çelişkiler bütününe giderek daha bağımlı hale gelmektedir. Bunun sonucu olarak da, kentsel mekan yöneten-yönetilen, sömüren-sömürülen çelişkilerinin ve toplumsal mücadelenin mekanı

olacaktır. Kenti kullanım değeri üzerinden kurgulayan ve somut bir yaşama mekanı olarak ele alan Gramscici anlamda okursak; kent, birinci olarak sermayenin, ikinci olarak da çalışan sınıfların bir projesi olarak tanımlanabilir. Bu mücadele hegemonya mücadelesidir (Şengül, 2002). Bu hegemonya mücadelesi içinde de tarihsel olarak kapitalizmin varlığı, kapitalist kent içersinde toplumsal eşitsizliklerin devamlılığını getirmiştir. Bu hegemonik yapı içersinde de kentsel mekan, sürekli olarak kentte ki sınıfların çatışma alanı olmuştur. Küreselleşme süreci sonrasında ise; kentsel mekandaki ayrışmaların daha da belirginleşmesi ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin daha da artması, bu mücadelenin artarak devam edeceğinin habercisidir.

Seattle gösterilerinde atılan şaşırtıcı ve anlamlı sloganlardan biri, bu ilişkiye önemli bir gönderme yapmaktadır: "Kapitalizmi Gebert, Kentleri Durdur!". Böylesi bir sloganın atılması, küreselleşme projesi ile gündeme gelen sermayenin yeni uluslararasılaşma sürecinin kentleri kullanılacak birer yerel ajan haline dönüştürmeye başladığı gerçeğinin dünyanın muhalifleri arasında ne kadar iyi kavrandığını göstermektedir. Bu bir yanıyla "Yarışan Kentler", "Yönetişim", "Bilgi Toplumu" gibi sav sözler ile sürdürülen politikaların dünyanın ezilen ve sömürülen çoğunluğu için ne demek olduğunun anlaşılmaya başlandığını anlatır (Doğan, 2001). Bu kavramlar küreselleşme sürecinin kentler için ortaya koydukları olarak tanımlanabilir. Bu sürece daha hızlı eklenme isteğindeki kentler, bu kavramlar ile yeniden şekillenmiştir. Sermayenin akışkanlığı içersinde bu akışın durakları olmak isteyen kentler, yeni yapıları ve yeni yönetim sistemleri ile sermaye için daha cazip bir görünüm sergileme derdine düşmüşlerdir. Kentlerin kapitalizm ile geliştirdikleri yeni ilişki biçimleri, kentlerdeki mekansal ayrımları iyice belirginleştirmiştir, kentsel çelişkiler daha da güçlenmiştir.

Bu slogan diğer bir yanıyla da ortaya çıkışından bu yana, gelişimi daima yoksulluk, güç ve ayrıcalık sorunlarını kapsayan bir süreç olan kent üzerine çalışan ve bu bağlantıları arayarak eleştiren kent bilimcilerin çabalarının da yankı bulduğunu müjdelemektedir. Bu söylem etrafında toplanan kent bilimciler; tarihi insan uygarlığının gelişiminin ve hegemonyanın tarihi olan, kapitalizmin yaşadığı süreç ile birlikte mekan üzerindeki toplumsal

ilişkilerin ve bu ilişkilere bağlı olarak gelişen toplumsal ve siyasi çelişkilerin bütününe kapsayan kentlerin, kapitalizm ile bağımlı bir ilişki ortaya koyduklarını vurgulamakta ve yeni mücadele alanlarına adres olarak kentleri göstermektedir.

Son yirmi yılda dünya ekonomisinde yaşanan değişimler hem kapitalizmin mekandaki eşitsiz gelişimini hem de yerleşim sistemi ile yerleşim merkezleri arasındaki hiyerarşiyi yeniden yapılandırırken, sermayenin finans merkezleri olarak yapılan kentler yanında, post – fordizmin belirleyiciliğinde kentler özellikle Türkiye gibi azgelişmişlik koşullarını barındıran ülkelerde dışlanan sanayi üretimi için “yeni sanayi odaklarını” oluşturmaktadır. Küresel kentlerin oluşum süreçleri yanında, dünya ekonomisindeki değişimi, bir ‘sanayi örgütlenme tarzı’ olarak fordizmden esnek uzmanlaşmaya (post-fordizm) geçildiği tezi temelinde değerlendirirsek, dünya ekonomisinde son yirmi yılda ‘kitlesel üretim’e dayalı büyük ölçekli fordist sanayilerin gerileyip, ‘esnek uzmanlaşma’ya dayalı küçük-orta ölçekli sanayilerin ağırlık kazanmaya başladığını, bunun da kapitalizmin mekandaki gelişimi bakımından azgelişmiş ülkeler ve bölgeler lehine çok büyük fırsatlar doğurduğunu ileri süren ‘esnek uzmanlaşma’ kuramlarına dayanılarak; KOBİ’lerin yükseldiği kentlerin uluslararası işbölümünde daha yukarılara tırmandığı, hem de bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesinin itici gücü durumuna geldiği ileri sürülebilmektedir. Bu yapı içerisinde, sermaye birikim süreçlerinin özelliklerinin değişimi ile şekillenen, sermaye birikim süreci ile yerleşim sistemi arasındaki ilişki, sermayenin iç bileşenleri ve sermaye-emek arasındaki hiyerarşik ilişkilerin mekana çeşitli şekillerde yansımaları yoluyla ortaya çıkmaktadır. Sermaye birikim sürecindeki değişim kendini, yatırımların ve istihdamın dünyanın ve ülkelerin belli bölgelerinde ve kentlerinde yoğunlaşması; sermayenin iç bileşenleri arasındaki üretim zincirlerine de yansıyan hiyerarşik ilişkilerin, yerleşim merkezleri arasındaki hiyerarşiyi de yeniden yapılandırması biçiminde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, kapitalizmin gelişme aşamaları, yerleşim sisteminin

dönüşümünde küresel kentler dışındaki “yeni sanayi odakları” (Eraydın, 2002) olarak tanımlanan ve yerel gelişme üzerinden odaklı kentler içinde belirleyici olmaktadır.

Kentlerin Siyasal Yeniden Biçimlenişleri

Kapitalizmin yaşadığı “yeni zamanlar”da; gerek gelişmiş gerekse de geliştirmekte olan ülkelerde keynesyen ve ithal ikameci birikim stratejilerinin çözümlenip yerlerini neo-liberal birikim stratejilerine bırakmalarını takip eden süreçte; devlet ve yerel yönetimlerinde söz konusu değişimin dışında kalmadığı ve ülkelerin kendi özgün koşulları içerisinde dönüşümler geçirdikleri görülmüştür. Değişen devlet kuramına paralel olarak yaşanan yerelin yükselişi yeni yerel yönetim anlayışının oluşumunu sağlamıştır. Sürecin tetiklediği değişim ile birlikte sosyal devlet yapısının aşınması karşısında, iktidar ve yönetim anlayışlarındaki değişimler sonucu oluşan yeni yapılanma devletin yatay olarak örgütlenişini güçlendirmiş ve yerelin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Yeni süreç, ülkeleri federal esaslara oturan bir devlet yapısına sürüklerken kentleri de yeni federal yapılar haline getirmektedir. Devlet ve kent mekanı ilişkisinin tarihine bakıldığında, hakim ekonomik yaklaşımlarla birlikte devletin kent mekanı algısının ve kent mekanındaki işlevlerinin dönüştüğü görülür. Gelişmiş ve azgelişmiş ülke deneyimleri bu süreç içerisinde farklılıklar göstermesine karşın, aynı tarihsellik içerisinde benzer yollarla hareket etmektedirler. Bu tarihsellik içerisinde devletin hakim ekonomik yapılanma ile dönüşümü sonucu kaçınılmaz olarak devletin kentsel süreçlerde oynadığı roller değişim göstermektedir. Bu anlamda; gerek gelişmiş gerekse de azgelişmiş ülkelerde, devlet ve kent ilişkisinde iki temel dönem tespit edilmektedir¹ (Şengül, 2003).

Keynesyen birikim süreçlerinde devlet ve kent mekanı ilişkisi emeğin yeniden üretimi yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilirken, bu dönemde sermayenin de yeniden üretimi desteklenmektedir. Fakat bu dönemde ön planda olan yeniden üretim süreci emeğe yönelmiştir. Bu işlevlerde devletin müdahalesi önemli yer

¹ İkinci dünya savaşından 1970’li yılların sonlarına kadar süren birinci dönem, kent-devlet ilişkisinin birincil olarak emeğin yeniden üretim sürecinde kurulduğu bir aralığa tekabül etmektedir. 1980’li yıllarda başlayan ve halen devam eden ikinci dönem ise, bu ilişkinin birincil olarak sermayenin yeniden üretimi ile karakterize edilmektedir.

Devletin bir takım hizmetleri üretmekten çekilmeye başlaması, Habermas'ın deyişiyle bir meşruiyet krizine de yol açabilecek olasılıktır

tutarken, bu işlevlerin bir bölümünün yerel üzerinde görünmesine karşın, bu alandaki kilit işlevler merkezi yönetimin sorumluluğundadır. Bu dönem içerisinde yerelin refah devletinin bir uzantısı olma işlevini üstlenmiş olduğu görülmektedir. Birinci dönem olarak tanımladığımız dönemde de devlet sistemi ve ekonomik gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun ülkeler içerisindeki yapılanma yerelliklerin yatay örgütlenmelerine de bağlıdır. İkinci dönem olarak tanımladığımız süreç devletin yerelleşmesi olarak ön plana çıksa da, birinci dönem içerisinde de kentsel mekan ve onun siyasal belirleyicileri olarak yerel yönetim yapıları devlet sisteminin yatay örgütlenmesi içerisinde önemli bir konumdadır.

İkinci dönem yani küreselleşme süreci ile başlayan dönem ile birlikte emeğin yeniden üretimini ön plana çıkaran kentleşme deneyimleri, Keynesyen ve ithal ikameci gelişme stratejilerinin 1970'li yıllarda içine düştüğü bunalım ve bunun sonucunda hakim hale gelen neoliberal politikalarla birlikte geri plana itilmiş ve sermayenin desteklenmesine yönelik politikalar öne çıkarılmaya başlanmıştır. Neoliberal politikaların bir önceki dönemle ayrıştığı nokta sadece devlet merkezli gelişme stratejilerinin ya da sosyal devlet uygulamalarının sona ermesi değildir. Aynı zamanda sermaye birikim süreçlerinin coğrafyası da dikkate değer biçimde değişmeye başlamıştır. Ulus devletlerin bu süreçte oynadıkları rol marjinalleşmemekle birlikte, üretimin örgütlenmesinde ve sermayenin dolaşımında küreselleşmenin giderek güçlenen bir olgu haline geldiği açıktır. Buna göre, kentlerin artık kendilerini başarıyla pazarlayabilmeleri geniş katılımlı bir yönetsel yapı ve süreci de gerektirmektedir. Geçmişte olduğu gibi devlet kurumlarının bu tür bir sorumluluğu tek başlarına yerine getirmeleri mümkün değildir. Yerel aktörlerin desteğini almayan bir yönetim anlayışının kenti temsil edebilmesi mümkün görülmemektedir. Kamu ile özel arasındaki ayrımın silikleştiği bu dönemde, yönetimin kurumsal yapısı da belirginliğini yitirmekte, kurumsal sınırları daha az belirgin yönetim yapıları ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak da yerel yönetim bir yandan daha geniş

bir içerik kazanıp, devlet örgütlenmesinin dışına taşarken bir yandan da enformel ve esnek bir yapı kazanmaktadır.

Burada dikkat edilmesi gereken bir başka unsur ise bu değişimlerin değişen toplumsal ilişkilere paralel olarak, devletin iç örgütlenmesinin de yeniden yapılanma süreci içine girdiğidir. Yani küreselleşme süreci ulus-devletin çözülüşü olarak değil, belki biçim ve işlevinin değişimi olarak tanımlanabilecek bir süreci işaret etmektedir. Bu süreç ulus devlet açısından çetrefilli bir durum ortaya çıkarmasına karşın, ulus-devletin vatandaşlık ve benzeri kavramlar çerçevesinde bireye yönelik olarak homojenleştirme çabası içinde olmasının yanında buna ters bir durum olarak ta homojenliğe uymayan yerel farklılıklar bulunmaktadır². Yerel yönetimler de işte bu çelişkili yapıya bir yanıt olarak ortaya çıkmaktadır. Bir yanda vatandaşlık hak ve görevleri yerelleştirilirken, bu yerel farklılıklara bir duyarlılık içinde yapılmaktadır. Bu sorunlu yapılanma ile yerel yönetimler sadece ulus-devletin bir parçası değil, aynı zamanda yerelin de bir parçası haline gelmektedir. Böylece yerel, ulus-devletin yerele bir yanıtı ama, sorunlu bir yanıtı olarak ortaya çıkmakta yani yerel farklılıklarla baş edebilme, bir anlamda yerellikleri içselleştirip, ulus-devleti bir iktidar yatağı haline getirebilme sürecinin de bir parçası haline gelmektedir. Bu devletin belli alanlardan çekilerek, meşruiyetini güçlendirmesi süreci olarak tanımlanırken; bu şekilde devletin bir takım hizmetleri üretmekten çekilmeye başlaması, Habermas'ın deyişiyle bir meşruiyet krizine de yol açabilecek olasılıktır. Kent yönetimleri, bu yeni süreç ile birlikte sermaye gruplarının da yer aldığı yeni koalisyonların oluşturduğu yapılar ile yönetim kavramı doğrultusunda yeniden yapılanmaya başlamışlardır. Bu bağlamda kentsel mekanda iki temel değişimden söz edilmektedir: Birincisi, yerel yönetimlerin emeğin yeniden üretimini işlevini bırakarak sermayenin yeniden üretimini ön plana çıkarması ve ikincisi ise yerelin yarışmacı bir kent modeli ile ulus devletle ilişkilerinde ve uluslar arası alanda daha paradigmatik ilişkiler kurmasıdır.

² Tarık ŞENGÜL'ün (1997) WALD' ta yaptığı bir konuşmadan alıntıdır.

Devletin kentsel mekana ve süreçlere yönelik değişen yaklaşım şekilleri karşısında yerel yönetimlerin, diğer bir anlatımla yeni kazandıkları misyon ile yerel devletin tanımı önem kazanmaktadır. Kentsel mekandan çekilerek, hizmet üretimini yerel yönetim yapılarına terk eden devlet karşısında, yerel yönetim yapıları da bu yenileşme ile kaçınılmaz olarak çehrelerini değiştirmiş ve yeniden yapılanma süreci içine girerek kendini mekan üzerinde yeniden konumlandırmaya başlamışlardır. Bu tanım gereksinimi karşısında; yerel yönetimleri belli bir mekan üzerinde örgütlenmiş, sosyal ilişkiler ve bir süreç olarak ele alıp yereldeki yeni yönetim yapısını tanımlamaya çalışırsak; yeni yerel yönetim yapılanmasını üç temel vurgu üzerinden açıklayabiliriz. Bunların ilki devletin kentsel mekandan çekilmeye başlaması ve yerel yönetim yapıları üzerinden kentsel hizmetlerin üretilmeye başlaması ile açıklanacak olan kurumsal boyut yani yerel kentsel hizmetlerin üretimi boyutu olacaktır. İkinci vurgu ise, kentler üzerinden demokratikleşmenin gerçekleşeceği söylemi arasından sıyrılan kentsel yönetim kavramı ve bunun yerel yönetim yapıları üzerine etkisini içeren boyut üzerine yapılmaktadır. Üçüncü ve son vurgu ise özellikle gelişmiş ülke deneyimlerinde gördüğümüz yerel yönetimin siyasal güçsüzlüğünün durum değiştirmesi ile birlikte yerelin siyasal olarak yönetim ve hizmet üreticiliği sonucu güç kazanması boyutu olarak ele alınmaktadır.

Yerel yönetimlerin devletin kentsel mekandan çekilmeye başlaması ve kentsel alana müdahalesine ilişkin olarak politika değişikliğini ön plana çıkarması sonucu boşalttığı alanları kısmen doldurmaya başladığı görülmektedir. Burada ilk değişim kentsel hizmetlerin sağlanmasından devletin hızla çekilmesi olmuştur. Eğitim, sağlık, ulaşım ve benzeri türden hizmetlerin sağlanmasından devlet dereceli olarak çekilirken, çekilmediği alanlarda da hizmetin sağlanmasını ihale ve benzeri yöntemlerle özel sektöre bırakmıştır (Şengül, 2002). Bu yönelim bir anlamda refah devletinin çözümlüşünün kentsel düzlemdeki yansımaları gözler önüne sermektedir. Benzer biçimde yerel devlet de özellikle çalışan kesimlere yönelik kira ve işsizlik yardımı gibi uygulamalardan dereceli olarak uzaklaşmıştır. Bu da yerele yetki devri gerçekleşirken göstermektedir ki, sosyal devlet anlayışının ürünü olan politikalar da bu sayede yerel

yönetimler üzerine yetkilerin devri ile kolayca terk edilebilmektedir. Bu süreç ile birlikte örgütlü emeğin mücadele edebilme kapasitesi de sorunların yerelleştirilmesi ile birlikte düşürülmektedir. Kent mekanına ilişkin hizmet boyutundaki diğer düzenlemeler de giderek gevşekleştirilmiş, planlama kurumları da bu süreç içerisinde güçlerini önemli ölçüde yitirmiştir. Kentler ekonomik gelişmenin odakları haline gelirken sermayenin hareketliliği ve ulus devletin bu alanlarda daha az müdahaleci hale gelmeleri sonucu yerel birimlerin uluslararası mekansal işbölümünde kendilerine daha iyi bir konum elde etmeye yönelik olarak birbirleriyle yarışmaya itilmeleri göstermektedir ki, süreç yerel yönetimleri emeğin yeniden üretimden uzaklaştırırken sermayenin yeniden üretimine yönelik politikalara yakınlaştırmaktadır. Bu yeni oluşum içinde yerel yönetimde hizmet üretimini emekten sermayeye doğru yönlendirmiştir. Bu anlamda kentsel hizmetler başka bir sorunsal boyut kazanarak sermayenin yeniden üretimine yönelik olarak, sermayenin ihtiyaç duyduğu altyapı, iletişim, planlama ve benzeri alanlara kaymıştır. Burada hizmetlerin ne kadarının emeğin yeniden üretimine bir başka anlatımla refah devleti politikalarına ayrılacağı ise bugün kentsel sorunun merkezinde yer almaktadır (Logan, 1987, aktaran Kapucu, 2003).

Yerel yönetimlere ilişkin yeni süreci tanımla yolunda ikinci vurgu ise yönetim (governance) kavramı üzerine yapılmaktadır. Yeni kamu işletmeciliği olarak tanımlanan bu değişimin arkasında artık devletin ötesinde bir boyut kazanan yerel yönetim yapılarına vurgu vardır. Bu yaklaşım içerisinde devlet merkezli birikim stratejilerinin geçerliliğini yitirmesinin, sermaye ve yerel toplulukları içeren biçimde, çok aktörlü bir yönetim yapısına yol açtığı öne sürülmektedir. Bu anlayışa göre, kentlerin kendilerini pazarlamaları geniş katımlı bir yönetsel yapı ve süreci de gerektirmektedir. Yönetişim örneklerinin bir çoğunda ortaya çıkan durum tüm yerel toplulukların sürece eklenmesi varsayımının gerçekçi olmadığı yönündedir.

Yerel yönetimlerin siyasal güçsüzlüğünün durum değiştirmesi ile birlikte yerelin siyasal olarak güç kazanması ise yerel yönetimler üzerine yapacağımız son vurgudur. Özellikle gelişmiş ülkelerde yerel yönetimler refah devletinin önemli parçaları olmalarına karşın merkezi yönetimin siyasal

Kamusal alan; yeni bir toplumsal tahayyülde çok önemli bir araç olabilecektir. Bu kamusal alan özgürleşme eğiliminin toplumsal zeminini de oluşturabilir

olarak gölgesinde kalmışlardır. Yeni süreç ile birlikte ise yerel yönetimlerin, sermaye ile birebir kurdukları ilişkiler ve devletin kent mekanını terk etmeye başlaması ile siyasal güç kazanmaya başladıkları söylenebilir. Kentler bir yaşam mekanı ve kullanım değeri olarak görülmekten çıkarak; bahsettiğimiz neoliberal politikalar sonucu sorunların merkezi ve toplumsal çatışmaların saklanamadığı mekanlar haline almışlardır.

YENİ BİR ÇÖZÜM ARAYIŞI VE PLANLAMANIN POLİTİKLEŞME İHTİYACI

Yukarıda kavramsallaştırdığımız günümüz değişen kent olgusunun nasıl bir model içerisinde kurgulandığını ortaya koyarken kentsel adaletin sağlanabilmesi için geleceğe yönelik toplumsal bir tahayyülden bahsetmenin gerekli olduğu görülmektedir. Buradan hareketle net bir toplumsal mühendislikten ziyade toplumun bu geçişken karmaşık yapısına nasıl demokratik eşitlikçi ve özgürlükçü bir yaklaşımın sunulacağı tartışmalıdır. Tamamen ekonomik temelli bir dönüşüm sonrasında ortaya çıkan bu tablo göstermektedir ki, kentsel adaleti ve toplumsal uzlaşma ortamını yaratabilmek için bazı kavramların yeniden ele alınması ve belki ütöpik bir dille ama kesinlikle bu kavramların temel yapılarının ve içeriklerinin değiştirilmesi gerekmektedir. Çünkü ortaya çıkan yerelleşme tablosu bazı kavramları mitleştirirken ve onların içeriklerini yeniden düzenlerken, yaratılmış ortamda beklenen demokratik, çoğulcu ve hakça katılım ortamı ile yaşam alanının kendisi sermaye tarafından çevrelenmektedir. Bunun sonucu olarak da beklenen sosyal adalet kavramına ulaşma yolu ortadan kalkmaktadır. Kapitalizm kendini yeniden kentsel mekan üzerinden gerçekleştirirken kentsel mekanı ayrıştırmakta ve bu ayrışma toplumsal ayrışmayı da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle örtük bir toplumsallığın karşısında yapılabilecek olan tek şey kavramları yeniden ele alarak tartışmak ve kentsel mekanı bu örtük yapıdan arındırmak olacaktır.

Bu anlamda demokratikleşme ve demokrasi mücadelesi toplumun kendini yeniden kurması açısından hayati bir öneme sahiptir. Yani; demok-

rasi kavramı sosyal adaletin sağlanabilmesi için kendiliğinden bir amaç haline almaktadır. Bu noktada demokrasi neo-liberal ideolojinin içerisine hapsettiği ticaret serbestisi, iş hürriyeti, tüketim özgürlüğü, çalışma ya da sendikal haklar gibi iktisat kavramlarından kurtarılarak, toplumları oluşturan müteşebbis, köylü, öğrenci, işsiz, kadın, erkek gibi tüm öznelerin kendilerini ilgilendiren konularda bugüne ve geleceğe ait politika üretebilmesi, birebir yaşamlarından sorumlu olabilmesi olarak kurgulanan amacın temelini oluşturmalıdır. Bu demokratikleşme ancak özel ve devlet alanının berisinde, kendinden sorumlu bir kamusal alanın gerçekleştirilmesiyle inşa edilebilir. Günümüzün kamusal alanı modernitenin hakimiyetini ve neo-liberal ideolojinin bireylerini atomize etmesi sonucu içeriğini büyük ölçüde kaybetmiştir.³ Özellikle Türkiye'deki modernleşme ve kalkınma süreci içerisinde kamusal alan devlet tarafından işgal edilmiş; sınıflar arası ve sınıf içi çelişkiler görmezden gelinip devletin, ortak çıkarların temsilcisi olduğu ve bütüncül akıl sergilediği yanılgısı demokratikleşme önünde bir engel olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle toplumun kendi başına sorumlu olduğu bir takım alanlarda devletsiz yaşama pratiklerini gerçekleştirebildiği, ortak sorunlara, ortak çözümler getirebildiği mevzilerin yaratıldığı kamusal alan; yeni bir toplumsal tahayyüde çok önemli bir araç olabilecektir. Bu kamusal alan özgürleşme eğiliminin toplumsal zeminini de oluşturabilir. İktidar kaygısından uzak gündelik hayattaki insani iletişim bağlarının yansıdığı içinde kaybolunmayan, müdahalede bulunulabilen bir toplumsal ilişki ağı ve kamusal sorgulama ortaya koyduğumuz tahayyül için sisteme karşı muhalif bir yapıyı gerçekleştirebilir. Pazar ekonomisinin toplumsal alandan kopmadığı farklı kesimlerin kendilerini ifade edebildiği, bu alan içine merkezi ve tek düzenleyicinin tekeli değil, yaygın katılım sisteminin yarattığı yerinden denetleme, çevre hakkının, üretime katılma hakkının, yurttaşlık hakkının da dahil edildiği mülkiyet hakkı bu çerçevede oluşturulmalıdır. Neo-liberalizmin siyasal ideolojisi, daha demokratik, çoğulcu ve katılımcı olduğu iddiasındadır. Buna karşılık ekonomik ideoloji, ekonominin siyasetleştirilmesini istemektedir.

³ Kamusal alanın değişimi ve içeriksizleşmesi süreci için bkz. Habermas, J. (1997), Arendt, H. (1994), Sennett, R. (1996)

Ancak siyasetten arındırılmış bir ekonomik düzen içinde toplumsal ilişkilerin nasıl olup da daha demokratik ve müzakereci bir zemine oturacağı konusu yanıtızsızdır (Öngen, 2003). Çünkü demokratik güç ilişkileri, birikimle ilgili tercihler ile bu tercihlerin yol açacağı uyumsuzlukların toplumsal güçler arasındaki oluşsal ve stratejik mücadeleler yoluyla giderilmesi sonucu mümkün olacaktır. Ancak neo-liberalizmin ekonomi politikalarının kurumsal gereklilikleriyle katılımcı bir toplumsal ve siyasal üst yapının kurumsal gerekliliklerinin birbiriyle tamamen çelişmesi yüzünden bu yapının yeniden kurgulanması gerekmektedir. Buradan hareketle kapitalizmin insan yaşamındaki hemen hemen tüm ilişkileri iktisadi aklın zihniyetine sokarak bir piyasa toplumu oluşturma hedefine karşılık; çoğul demokrasi temelinde farklılıkları savunan, ama bunu özgür ve eşit bireyleri yaratılmak adına yapan, tüm sömürgeci pratiklere karşıt olarak güncel ve politik hedefler ortaya konmalıdır⁴. Bu hedeflerin şekillendirileceği kamusal alan; hegemonik güç ilişkilerini temsil edecek ve kurala bağlayacak alanı ve buradan hareketle yeni devletin kavramlaştırılmasının (daha önceki bölümde yaptığımız yerel devletin dönüşüm pratikleri ve kavramsallaştırılması bu yapının kurulmasında bir arka planı oluşturmaktadır) ipuçlarını verecektir.

Kentlere sosyal adalet başlığı ile baktığımızda ise; kentlerin tüm tarihsellikleri boyunca toplumsal eşitsizliklerin ve bu eşitsizliğe bağlı olarak mekansal ayrışmaların mekanı oldukları görülmektedir. Artı ürünün ortaya çıkması ile başlayan süreçte kapitalizmin tarihselliğine paralel olarak, tarih boyunca gelir, güç ve saygınlık sahipliğine göre biçimlenmiş olan kentsel mekanlarda, yaşanan iktisadi değişimlere bağlı farklı anlamlar ve biçimler kazanmıştır. Bu tarihsellik içinde bugüne gelindiğinde ise, keynesyen politikaların ortadan kalkması sonucunda kapitalizmin yeni görünümü; kent mekanı üzerinde sosyal adalet kavramının çözüm yollarını imkansızlaştırmıştır. Bu anlamda kent mekanı için sosyal adalet tartışmasının da mekanda farklı bir okuma üzerinden yapılması gereğini ortaya çıkmıştır. Birincil olarak sermayenin yeniden üretimi üzerine örgütlenen

kent, yeni bir toplumsal ayrışmayı beraberinde getirirken mekanın politikleşmesi gereğini ortaya çıkarmıştır.

Post-modernizm ile coğrafya içinde başlayan zaman-mekan tartışmaları, genelleştirsek bizi mekanın politikleşmesi kavramının kabulüne götürür. Burada kavramsallaştırılan zaman-mekan kavrayışları solduğumuz hava gibidir (Işık, 1994). Toplumsal ilişkiler ile zaman-mekan kavrayışları arasında bir dizi karmaşık ve çok yönlü ilişki söz konusudur. Toplumsal yapı ve ilişkilerimiz zamanı ve mekanı kavrayışımızı etkilediği gibi zaman ve mekan toplumsal eylemlerimizi anlamlandırma biçimlerimizi etkilemektedir. Kapitalizm de kendine özgü kapitalizm öncesinden kesin çizgiler ile ayrılmış bir zaman-mekan kavrayışına dayanır. Kapitalizmin zamanı, daha önce bahsettiğimiz gibi çizgisel ve homojendir. Buna denk düşen mekan kavrayışı da homojen, sürekliliği olan ve içi boşaltılmış, soyut bir mekandır. Kapitalizmin dayattığı mekan kavrayışı, toplumu tanımlama ve bireyin konumlanma biçimlerini derinden etkilediğinden kavranmamakta ve çözümlenememektedir. Bu ifade Harvey'de de, sınıf dışında oluşan bilinç odağı olarak tanımlanmıştır.

Buradan hareket edersek şu önerme söylenebilir: Eğer kapitalizm belirli bir zaman-mekan kavrayışına dayanıyorsa ve eğer bu kavrayışlar kapitalizmin yeniden üretimi için temel önemdeyse, zaman-mekan kavrayışlarının kendisi politik bir mücadele alanı haline gelmektedir. Eğer mekan, toplumsal pratiklerin oluşumunda önemli bir rol oynuyorsa, mekanı mekansal deneyimlerimizi bu pratiklerin yeniden üretimine karşı kullanabileceğimiz bir platforma dönüştürebilir, mekana politik bir anlam yükleyebiliriz. Kapitalizmin dayandığı zaman-mekan kavrayışlarını çözümlenebildiğimizde, toplumsal yapıya farklı bir açıdan bakabilir, kapitalizm tarafından örtülen gizlerini çözebilir, sosyal adalet kavramını yeniden mekan üzerinde tartışarak yeni bir politik direniş mekanı tanımlayabiliriz. Bu anlamda kişilerin yaratacağı yeni bir mekansal kavrayış gerekecektir. Bu yeni kavrayış biçimi ile kişi, kendi öznelliğini bulmaya çalışırken kapitalizmin yarattığı mekan üzerinde kendini yeniden tanımlayarak yeni bir sınıf müca-

⁴ Günümüz Türkiye'sinde AKP' nin piyasa toplumu hedefi bağlamındaki politikaları için zihin açıcı bir tartışma olarak bkz. Insel, (2004)

Toplumsal yapının mekansal pratiklerinin altında soyut iktidar ilişkileri gizlidir. Bu anlamda da mekansal pratikler hiçbir zaman tarafsız değil, her zaman ideoloji yüküdür. Mekan politiktir, çünkü bahsettiğimiz gibi toplumdaki sınıfsal yapıya dayanan eşitsiz güç ilişkilerinin bir aracı ve örtülü ifadesidir.

delesi içinde kendi koordinatlarını belirleyecek ve bunun sonucunda kentler sermaye karşıtı direniş mekanları haline gelebilecektir.

Burada sadece bireyin değil toplumun da kurucu ögesi olan mekanın politika ve ideoloji yüklü olduğu söylenmelidir. Toplumsal yapının mekansal pratiklerinin altında soyut iktidar ilişkileri gizlidir. Bu anlamda da mekansal pratikler hiçbir zaman tarafsız değil, her zaman ideoloji yüküdür. Mekan politiktir, çünkü bahsettiğimiz gibi toplumdaki sınıfsal yapıya dayanan eşitsiz güç ilişkilerinin bir aracı ve örtülü ifadesidir. Mekan toplumdaki eşitsiz güç ilişkilerinin normalleştirilip, sıradanlaştırıldığı, gündelik yaşamın içinde eritildiği bir alandır. Bu alana yönelik olarak düzenleyici bir kurum olan planlama pratiği de mekanın politikleşmesi gereği üzerinden düşünürsek sürece yardımcı bir kurum olma işlevi üstlenmelidir. Peki kent planlama sınıfsal ilişkiler ve sermayenin belirlediği kent mekanında nerede durmaktadır. Bu soruyu Tarık Şengül'ün yaptığı gibi Gramsci'nin siper savaşlarını örnekleyerek açıklamaya çalışmak, olayın basit ve kısaca anlatımına yardımcı olacaktır. Gramsci'nin siper savaşlarından alarak Şengül sorunu şöyle ortaya koymaktadır:

Kent siperlerden oluşur, sermaye tüm kenti işgali ile kent mekanı üzerinde siperler oluşturmuştur. Bu savaş, kent mekanını sürekli olarak elinde tutmak isteyen sermayenin, pratikte yaşanan işgal isteği karşısında oluşmuş bir siper savaşıdır. Bu siper savaşında siperlerin kazıcısı değil de, koordinatlarının belirleyicisi kent plancısıdır. Yani planlama; sermayenin kentlere dayattığı mantığının, kent mekanı üzerinde anlam bulması ve yerleşmesindeki belirleyici konumundadır.

Bu süreç içerisinde planlamanın dayandığı referanslarının, meşruiyetinin ve dayandığı kurumların farklı şekilde kavramsallaştırılması sonucu bir araç olarak planlama da dönüşüme uğrayacaktır. Burada özellikle planlamanın politikleşmesi gerektiği ön plana çıkarken dayandığı mevcut iktidar ilişkilerini de sorunsallaştırmalıdır. Planlama bir iktidar odağı olarak yerel devlete

yönelik çalışan sınıfların, iktisadiyattan dışlanmış kesimlerin, farklı kimliklerin; sermaye (ve diğer baskın unsurlar) karşısında yaşam mekanlarını üretebilmeleri, bu yaşam mekanlarını kullanım değeri üzerinden somutlandırmalarına yönelik politikaların üretilebileceği alanı yaratmalıdır⁵.

KAYNAKÇA

AKGÜN, Gürkan; KAHRAMAN, Tayfun (2003) "Türkiye İçin Alternatif Bir Sürdürülebilir Yerel Kalkınma Yaklaşımı" Arı Hareketi ve Dünya Bankası Araştırma Yarışması, Yayınlanmamış Makale.

ARENDR, Hannah (1994) İnsanlık Durumu, İstanbul, İletişim.

ATAAY, Faruk "Türkiye Kapitalizminin Mekansal Dönüşümü" Praksis, 2.

CASTELLS, Manuel (1997) Kent, Sınıf, İktidar, çev. Asuman Erendil, Ankara: Bilim ve Sanat.

ÇAVUŞOĞLU, Erbatır ve YALÇINTAN, Murat (2003) "Üretim ve İstihdama Yönelik Alternatif Bir Yaklaşım: Yerel Ekonomik Kalkınma" TİSK ve Milliyet Gazetesi Araştırma Yarışması, Yayınlanmamış Makale.

DOĞAN, A. Ekber (2001) "Türkiye Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu", Praksis, 2, 97-124.

DURU, Bülent; ALKAN Ayten (2002) (Der.) 20. Yüzyıl Kenti, Ankara: İmge.

ENGELS, Friedrich (1992) Konut Sorunu, çev. Güneş Özdural; Ankara: Sol.

ERAYDIN, Ayda (2002) Yerel Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramsallaştırılması, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi.

ERCAN, Fuat (2002) Çelişkili Bir Süreklilik Olarak Sermaye Birikimi-1, Praksis, 5, 25-77.

ERSOY, Melih (2001) "Sanayisizleşme Süreci ve Kentler", Praksis, 2, 32-53.

ERSOY, Melih (2001) "Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye'de Merkezi Yönetim – Yerel Yönetim İlişkileri", ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 9: 1, 45 – 66.

GENRO, Tarso; SOUZA, de Ubiratan (1999) Porto Alegre: Özgün Bir Belediyecilik Deneyimi, çev. Bülent Tanatar, İstanbul: WALD.

⁵ Bu yaklaşım beraberinde yeni iktidar odakları da yaratacaktır. Önemli olan meydana gelecek iktidar odaklarına sürekli karşı çıkabilecek bir yapının geliştirilmesi olmalıdır.

- GÖYMEN, Korel (1997) Türkiye’de Kent Yönetimi, İstanbul: Boyut.
- GÜLER, Birgül Ayman (1998) “Küreselleşme Döneminde Yerel Yönetimler”, WALD (der.); Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri, İstanbul: WALD, 133 – 164.
- GÜLER, Birgül Ayman (2003) “Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye”, Praksis, 9, 93 – 116.
- HABERMAS, Jürgen (1997) Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, İstanbul, İletişim.
- HALL, Stuart ve JACQUES, Martin (1995) (der.) Yeni Zamanlar, İstanbul: Ayrıntı.
- HARVEY, David (1997) Postmodernliğin Durumu, çev. Sungur Savran, İstanbul: Metis.
- HARVEY, David (2002) “Sınıfsal Yapı ve Mekansal Farklılaşma Kuramı”, Alkan, Ayten; Duru, Bülent (der.); 20. Yüzyıl Kenti içinde, Ankara, İmge, 147-173.
- HARVEY, David (2003) Sosyal Adalet ve Şehir, çev. Mehmet Morali, İstanbul: Metis.
- HARVEY, David (2003) Toplumsal Adalet, Postmodernizm ve Kent, Alkan, Ayten; Duru, Bülent (der.); 20. Yüzyıl Kenti içinde, Ankara: İmge, 215-249.
- IŞIK, Oğuz (1994) Değişen Toplum/Mekan Kavrayışları: Mekanın Politikleşmesi, Politikanın Mekan-sallaşması, Toplum ve Bilim, 64-65, 7-35.
- IŞIK, Oğuz (1998) “1980’lerden 2000’lere Türkiye’de Kentsel Gelişme: Yeni Dengeler – Yeni Sorunlar”, Sivil Toplum İçin Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri, İstanbul: WALD, 279 – 292.
- İNSEL, Ahmet (2004) AKP’nin Piyasa Toplum Hedefi, Birikim, 184-185, 19-29.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent ve KEYMAN, E. Fuat ve SARIBAY, Ali Yaşar (1994) Katılımcı Demokrasi, Kamusal Alan ve Yerel Yönetim, İstanbul: WALD.
- KAHRAMAN, Tayfun (2003) “Kentsel Mekan Kavrayışları” İktisat Kongresi, Boğaziçi Üniversitesi, Mayıs 2003.
- KAHRAMAN, Tayfun (2004) “Yerel Ekonomik Gelişimde Siyasal Durum; İstanbul’da Yaşanan Süreç ve Tarihi Yarımada’daki Yansımaları” yayınlanmamış tez çalışması, MSÜ.
- KELEŞ, Ruşen (2000) Yerinden Yönetim ve Siyaset, İstanbul: Cem.
- KELEŞ, Ruşen (2002) Kentleşme Politikası, Ankara: İmge.
- KURTULUŞ, Hatice (2000) “Türkiye’de Kentsel-Metropolitan Alanların Biçimlenmesinde Devletin Rolü”, İktisat Dergisi, 404, 57-65.
- KURTULUŞ, Hatice (2003) “Mekanlarda Billurlaşan Kentsel Kimlikler”, Doğu-Batı, 23, 75-99.
- ÖNGEN, Tülay (2003) “Yeni Liberal Dönüşüm Projesi ve Türkiye Deneyimi” KÖSE, A. H., ŞENSES F., YELDAN, E. (der.), Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar içinde: İstanbul, İletişim, 161 – 191.
- SENNETT, Richard (1996) Kamusal İnsanın Çöküşü, İstanbul, Ayrıntı.
- SENNETT, Richard (1999) “Yeni Kapitalizm”, Defter, 35, 31-46.
- ŞENGÜL, Tarık (2001) Kentsel Çelişki ve Siyaset, İstanbul: WALD.
- ŞENGÜL, H. Tarık (2001) “Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı”, Praksis, 2, 9-32.
- ŞENGÜL, H. Tarık (2002) “Devlet ve Kent Mekanı”, İktisat Dergisi, 404, 45-57.
- ŞENGÜL, H. Tarık (2002) “Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”, Planlama, 21, 8-31.
- ŞENGÜL, Tarık (2003) “Yerel Devlet Sorunu ve Yerel Devletin Dönüşümünde Yeni Eğilimler”, Praksis, 9:183-220.
- TEKELİ, İlhan (2001) Modernite Aşılırken Kent Planlaması, Ankara, İmge.
- TÜRKAY, Mehmet (2001) “Devlet Ulusal Kalkınma ve Kapitalizmin Dinamikleri”, İktisat Dergisi, 404: 7-15.
- ÜNSAL, Fatma (2004) “Yerelleşme ve Kentsel Planlamanın Dönüşümü”, Kent Gündemi, 6: 51 – 58.
- WALD Yayın Birimi (1997) “Yerel” Üzerine Bir Tartışma, İstanbul: WALD.
- YALÇINTAN, Murat, (2000) (Der.) Üçüncü Yol Arayışları ve Türkiye, İstanbul: Büke.
- YELDAN, Erinç (2001) Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, İstanbul: İletişim.